

- LAKI KUNTOUTUKSEN ASIAKASYHTEISTYÖSTÄ (497/2003).
- LINDSTRÖM, K. (2001). Työyhteisöjen toimivuus sosiaali- ja terveysalalla. *Työterveiset* 21-01, 7-9.
- LIUKKONEN, V., VIRTANEN, P., KIVIMÄKI M., PENTTI, J. & VAHTERA, J. (2004). Social capital in working life and the health of employees. *Social Science & Medicine*, 59, 2447-2458.
- LUMIJÄRVI, I. (1999). Tasapainotetun mittariston malli ja kunta-alan tuloksellisuusarviointi. Helsinki: Työturvallisuuskeskus.
- NARAYAN, D. & CASSADY, M. F. (2001). Dimensional approach to measuring social capital: Development and validation of a Social Capital Inventory. *Current Sociology*, 49, 59-102.
- PIIRAINEN, K. & LINDH, J. (1996). Palvelurakenteen muutoksesta case managementiin. *Dialogi*, 21-96, 32-34.
- PRUSAK, L. & COHEN, D. (2001). How to Invest in Social Capital. *Harvard Business Review*, 79, 86-95
- PUSA, O.; PIIRAINEN, K.; KETTUNEN, A. & KAINULAINEN, S. (2003). Sosiaalitaloustiede sosiaalipolitiikan taloutena. *Janus*, 11, 181 - 195.
- ROSTILA, ILMARI (1990). Tunnetysta sosiaalitoimistoissa. *Sociologia*, 27, 257 - 266.
- RUUSKANEN, P. (2001). Sosiaalinen pääoma – Käsitteet, suuntauksat ja mekanismit. VATT- tutkimuksia 81. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus.
- SAARNIO, P. & MÄNTYSAARI, M. (2002). Rating therapists who treat substance abusers. *International Social Work*, 45, 167-183.
- SOSIAALINEN PÄÄOMA JA LUOTTAMUSVERKOSTOT -TUTKIMUSOHJELMAN HANKKEET [HAETTU 25.8. 2005]. Löytyy osoitteesta < <http://www.agora.jyu.fi/socal/> > .
- STONE, W. (2001). Towards a theoretically informed measurement framework for researching social capital in family and community life. *Australian Institute of Family Studies. Research Paper No. 24.*
- SUIKKANEN, A. & LINNAKANGAS, R. (1998). Uusi työmarkkinajärjestys? *Julkaisuja* 182. Helsinki: SITRA.
- VAARAMA, M. (1995). Vanhusten hoivapalvelujen tuloksellisuus hyvinvoinnin tuotanto – näkökulmasta. *Tutkimuksia* 55. Helsinki: Stakes.
- VAARAMA, M.; KAINULAINEN, S., PERÄLÄ, M-L. & SINERVO, T. (1999). Vanhusten laitoshoidon tila. Voimavarat, henkilöstön hyvinvointi ja hoidon laatu. *Aiheita* 46. Helsinki: STAKES.
- VAARAMA, M. & PIEPER, R. (TOIM.) (2005). *Managing integrated care for older persons. European perspectives and good practice.* Helsinki: Stakes & European Health Management Association (EHMA).
- VÄÄRÄLÄ, R. (TOIM.) (1996). *Asiakkaat verkossa? Hyvinvointipalveluprojekti, osaraportti 6. Lapin yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja N:o 44. Rovaniemi: Lapin yliopisto.*
- WICKSTRÖM, G. (2001). Rahaa ja rajaa. *Työterveiset* 21-01, 3.

SOSIAALINEN PÄÄOMA RATKAISEE ONGELMAT?

David Halpern: *Social Capital.*
Polity Press, Cambridge 2005. 388 s

Sosiaalista pääomaa koskeva kirjallisuus lisääntyy kovaa vauhtia. Colemanin artikkelin aikoihin vuonna 1988 muita artikkeleja ei teemasta juuri ollut ilmestynyt. Vielä vuoden 1994 tienoilla tilanne oli sama.

Kun Putnamin *Bowling Alone* ilmestyi vuonna 2000 artikkelien vuosimäärä oli lähellä 150:tä. Vuonna 2003 määrä lähestyi 300:aa. Mistä tämä into?

David Halpernin (= DH) kirja tarjoaa yhden vastauksen tähän. Sosiaalisen pääoman käsite on hyvä väline asioiden yhteiskunnalliseen diagnosointiin, ymmärtämiseen ja myös mahdollinen lääke ongelmiin, näin ainakin DH:n ja Maailmanpankin mielestä. Mitään automatiikkaa sosiaaliseen pääomaan liittyvän hyödyn saannissa ei kuitenkaan ole. On oltava käytökelpoinen konsepti sosiaalisesta pääomasta ja on tunnettava suuri määrä empiiristä tutkimusta ja kyettävä muotoilemaan myös poliittisia toimenpide-ehdotuksia – ja jopa toteutettava ne.

Kirjan rakenne noudattaa edellä esitettyä ajatuskulkua. Ensiksi esitetään ja perustellaan omaksuttu sosiaalisen pääoman käsite. Sitten tekijä vastaa kysymykseen sosiaalisen pääoman merkityksestä. Tarkastellut ilmiöalueet tärkeyden todistelussa ovat taloudellinen suoritus, terveys ja hyvinvointi, rikollisuus, koulutus ja valtio ja hallinto. Lopuksi vastataan kysymykseen "voidaanko sosiaalinen pääoma rakentaa?". Tähän osaan sisältyvät sosiaalisen pääoman

maailmanlaajuisista kehitystä koskevien trendien arvio, sosiaalisen pääoman muodostumisen syiden tarkastelu ja toimenpiteitä koskevat johtopäätökset. Kokonaisuudessaan kirja on alaltaan laaja ja vastattavia kysymyksiä on paljon.

Kirjoittaja on yliopistomies. Vuonna 1997 hän oli vierailevana professorina Harvardissa ja tutustui Robert Putnamiin. Viime vuosina hän on kuitenkin toiminut Englannin pääministerin strategiyksikön vanhempana poliittisena neuvonantajana. DH kuitenkin korostaa, että hän on säilyttänyt yhteytensä Cambridgen yliopistoon ja ettei bridgen edusta hallituksen kantaa, vaan on puhtaasti akateeminen tutkimus.

DH:n sosiaalisen pääoman käsitettä luonnehtii kolme seikkaa. Se on varsin laaja. Se on monitasoinen, mikro-, meso- ja makrotasot erottava. Lisäksi käsite käyttää hyväkseen niitä teoreettisia töitä, joissa on kehitelty sosiaalisen pääoman tyyppejä. DH katsoo, että hänen sosiaalisen pääoman käsitteensä on jonkin verran laajempi kuin Putnamin. Sen alaan kuuluvat mikrotason sosiaaliset verkostot ja suhteet ja mesotason perinteiset yhteisöt ja niiden henkilöperusteiset kulttuurit. DH:n mielestä sosiaalisen pääoman käsitteeseen

sisältyy hyvin myös yleiset elämisen tavat ('habits of life'). Tällöin kyse on niistä kansallisista tai alueellisista kulttuureista, jotka mahdollistavat elämisen jatkuvuuden. DH toteaa, että hän on yhtä

tyytyväinen 'social fabric' (eli kuta kuinkin koko sosiaalinen rakennelma) käsitteeseen kuin sosiaalisen pääoman käsitteeseen. Kirjoittaja siis venyttää makrotason sosiaalisen pääoman käsitteen äärimmilleen. Kuitenkin alan kirjallisuudesta löytyy myös teoreettikoja, jotka ovat valmiit varaamaan käsitteen pelkästään mikrotason sosiaalisten verkostojen tarkasteluun.

DH:n laaja käsite tulee ymmärrettäväksi sosiaalisen pääoman yhden peruspiirteen kautta. Kysymys on eri tasoilla toiminnan mahdollistavien yhteyksien, normien ja luottamuksen ylläpidosta. Tässä esityksessä sosiaalisen pääoman peruskomponentit ovatkin verkosto, normit (arvot, odotukset) ja sanktiot, jotka mahdollistavat normien ja verkostojen toimivuuden. Tässä ei ole kovin paljon uutta. Huomata kuitenkin voi, että DH: lta puuttuu Bourdieun resurssija koskeva korostus.

Sosiaalisen pääoman alatyypit erotellaan funktioiden mukaan. Peruserottelu on jakaa sosiaalisen pääoman kahtia. Yhtäällä ovat ne sosiaalisen pääoman tyypit, jotka vahvistavat eksklusiivisia identiteettejä ja ryhmien sisäistä homogeenisuutta. Nämä edustavat sosiaalisesti sitovaa (bonding) sosiaalista

pääomaa. Toisaalla ovat muodot, jotka suuntautuvat ulospäin ja luovat yhteyksiä yli sosiaalisten rajojen (bridging). Alun perin tämä sosiaalisen pääoman funktionaalisten alatyypin erottelu tulee Gitellin ja Vidalin tutkimuksesta *Community Organaising. Building Social Capital as a Development Strategy* (Sage 1998). Kyseisenlaista erotelua edelleen kehittänyt Michael Woolcock (Social Capital and Economic Development: Towards a Theoretical Synthesis and Policy Framework. *Theory and Society*, 1998, 27: 151-208.) on esittänyt yksinkertaisen, mutta tärkeän tutkimuskysymyksen: Kuinka erilaisia yhteiskuntia voidaan luonnehtia ja tyyppellä niissä vallitsevien sosiaalisen pääoman muotojen suhteellisen tärkeyden perusteella? DH esittää kirjan kuviossa 1.2. yhden mahdollisen mainittujen auktoriteettien ajatteluun perustuvan yhteiskuntien tyyppi luokituksen.

Sosiaalisen pääoman synnyttämän innostuksen keskelläkin on kuitenkin mahdollista tehdä myös ikäviä kysymyksiä. Onko sosiaalinen pääoma aina hyvää (esimerkiksi tapaukset mafia, hierarkkisuus ja valta)? Onko se julkinen hyödyke, johon liittyy vapaamatkustajan ongelma? Onko sosiaalisella pääomalla yleisesti ottaen laajahko pimeä puoli, joka usein unohtetaan? Osaksi näitä kysymyksiä selkiinntää valtaan yhdistyvän ('linking') sosiaalisen pääoman tyyppien erottelu. Käsite pyrkii tuomaan vallan ja valtion sosiaalisen pääoman tarkasteluun. Myös tähän kytkeytyvä käsitteistö on Woolcockin (1998) käsiälää. Hän esittää kaksi kysymystä suhteessa valtioon. Kuinka tiiviisti valtio on sidottu vallitsevaan yhteiskuntaan ('synergia') ja kuinka yhtenäisen, pätevä ja kyvykäs valtio on institutionaalisesti ('organisatorinen integriteetti'). Muodostamalla näiden kahden ulottuvuuden korkeiden ja alhaisten arvojen mukaisen luokituksen saadaan neljä makro-

tasoista valtio-yhteiskunta suhteen tyyppiä. Ääripäinä ovat mukavan ja hyödyllisen valtio-yhteiskunta suhteen tyyppi (ehkäpä jotkut pohjoismaat) ja hajoamistilassa olevat yhteiskunnat, joista puuttuu laki ja järjestys. DH vannoo vertailevan tutkimuksen nimeen. Tällä saralla kyseisten sosiaalisen pääoman alatyypin kehittämistä tarvitaan. Näkisin että analogisia käsitteinnovaatioita tarvitaan myös mesotasolla, esimerkiksi työyhteisöjen ja työpaikkakulttuurien tutkimuksessa.

Sosiaalinen pääoma osoittautuu kaikilla tarkastelun kohteena olevilla ilmiöalueilla tärkeäksi. Whiteleyn ja muiden tekijöiden tutkimuksiin tukeutuen sosiaalista pääomaa pidetään kirjassa inhimillistä pääomaa tärkeämpänä kasvua selittävänä tekijänä. Sosiaalinen pääoma osoittautuu tutkimusten mukaan myös tärkeäksi alueiden erilaista taloudellista menestystä selittäväksi tekijäksi. Ihanteellisen ympäristö tuottavuudelle on sosiaalisesti kiinteä ja luotettava sekä samalla avoin ja erilaisuutta sisältävä alue. Sosiaalisen pääoman termistöllä kyse on siis 'bonding' ja 'bridging' tyyppisten sosiaalisten pääomien yhdistelmästä. Taloudelliseen suoritukseen vaikuttavat monet muut sosiaalisen pääoman alaan mahtuvat tekijät, kuten sopiva kulttuurinen arvoperusta. Eritasoisten selitysten yhteisenä ajatuksena on transaktiokustannusten väheneminen sosiaalisen pääoman tähtimerkkien ollessa suotuisassa asennossa. Vaikuttavia osatekijöitä ovat informaation parempi kulku, keskinäinen tuki ja yhteistyö sekä sopimusten kunniotus ja sopimusten helppo ja halpa voimaansaattaminen.

Tarkasteltiin mitä ilmiötä tahansa, yleinen tulos näyttää samansuuntaiselta. Putnamiin vedoten sosiaalisella pääomalla todetaan olevan positiivisia vaikutuksia terveyteen ja hyvinvointiin. Rikollisuuteen vaikuttavana tekijänä sosiaali-

sen pääoman tärkeys on osoitettu kaikilla sosiaalisen pääoman tasoilla. Sama yleistys koskee koulutussaavutuksia. Perhe- ja naapurisuhteista, koulusta ja toveripiiristä alueelliseen ja kansalliseen tasoon asti koulutussaavutusten tarvitsemat taloudelliset ja emotionaaliset resurssit, tiedon siirto ja koulutus- ja työmotivaatio ovat paremmat silloin, kun omistetaan sosiaalista pääomaa. Korkea ja tasa-arvoinen sosiaalinen pääoma tuottaa myös hyvän ja demokraattisen hallinnon tarvitsemää kansalaiskulttuuria.

Tärkeyden punninta saattaa johtaa kysymään, miksi kummassa sosiaalisen pääoman suomina hyvän elämän mahdollisuuksia ei ole käytetty? Yksi selitys on varmasti siinä, että sosiaalisen pääoman myönteisiin vaikutuksiin johtavat prosessit ja toimenpiteet vaihtelevat tilanteiden mukaan. Lisäksi perusuunteella nämä muutokset ovat aikaa vaativia. Esimerkiksi yhteiskunnan luokkarakennetta, taloudellista eriarvoisuutta tai yhteisörakennetta ei uusita hetkessä. Tässä suhteessa DH:n teoksen kolmas osa, joka käsittelee mahdollisuuksia sosiaalisen pääoman rakentamiseen, muuttakaan näkökulmaa.

Kolmannen osan aloittavat sosiaalisen pääoman syntyä ja muutostrendejä koskevat luvut. Ne sisältävät niin paljon kiinnostavaa yksityiskohtaista tutkimustietoa ja tekijän omia tutkimustuloksiin liittyviä tulkintoja, että tässä voi poimia vain jokusen esiin.

Kehityskulkujen lähtökohtana on USA ja Putnamin vähentyneen sosiaalisen pääoman teesi. Kritiikeistä huolimatta Putnamin osoitetaan olleen oikeassa. Monet asiat ovat kyllä tulkinnanvaraisia: millaisia sosiaalisen pääoman indikaattoreita käytetään ja kuinka niitä painotetaan tai mistä sosiaalisen pääoman tyypeistä puhutaan? DH ei esimerkiksi pidä kovin tärkeänä sellaisten mm. ympäristön suojeluyhdistysten jäsenmäärien kasvua, joiden jäsenyydestä selviää

maksamalla rahaa. Samoin monien harrastusten kasvu jäsenyyttä sosiaalisen pääoman kannalta merkitykselliseksi yksinäiseksi puuhaksi. Verkostoilta siis vaaditaan Halpernin näkökulmasta kasvokkaista vuorovaikutusta. Mikä on tällöin internetin ja virtuaalisten yhteisöjen rooli ja merkitys sosiaalisen pääoman kehityksessä?

Yhteiskunnallinen muutos on joka tapauksessa tosiasia. DH käsittelee niin taloudellisen kasvun ja teknologisen kehityksen merkitystä kuin yhteisörakenteiden syvällistä muutosta. Samoin hän ottaa huomioon taloudellisen eriarvoisuuden kasvun ja luokkerojen vaikutuksen. Eri luokissa sosiaalisen pääoman kehitystrendit ovat erilaiset. Keski- ja yläluokan näkymät ovat tässä suhteessa myönteisemmät kuin alemmilla kerrostumilla. Taloudellisen eriarvoisuuden kasvu liittyy taas selvästi luottamuksen alenemiseen.

Keskeinen tulos sosiaalisen pääoman muutoksissa on yhteiskuntien erilaisuus. Yhdysvallat, Englanti ja Australia ovat sosiaalisen pääoman laskevan trendin maita. Ruotsi, muut pohjoismaat, Hollanti ja omalla tavallaan Japani ovat USA:han verrattuna sosiaalisesti ja kulttuurisesti solidaarisempia ja jopa sosiaalisen pääoman voimistumisen maita. Saksa ja Ranska sijaitsevat jossain edellisten maa-ryhmien välimaastossa.

USA:n kehitystä on selitetty sukupolvien eroilla ja yleisemmin individualistisen elämäntavan ja arvomaailman voimistumisella. USA:n oloissa Putnam pitää tärkeimpänä selittävänä tekijänä sukupolvea. Vanhempien sukupolvien yhteisöllinen kiinnittyminen on väistynyt nuorempien sukupolvien individua-

lismien tieltä. Putnam kyllä tiedostaa selityksen osittaisen näennäisyyden: vastaamatta jää, miksi nuoremmat sukupolvet ovat sosiaalisesti vähemmän kiinnittyneitä? DH puolestaan esittääkin ajatuksen, että individualismi ei välttämättä ole ristiriidassa yleisen luottamuksen kanssa eikä estä kiinnittymistä yhteiseen arvoperustaan.

Sosiaalisen pääoman muutokseen liittyy tärkeä sosiaalisen pääoman tyyppien keskinäisen merkityksen muutos. Heikkojen siteiden ja ulkopuolisia yhteyksiä korostavan pääoman merkitys on kasvanut suhteessa yhteisöllisesti suljettuja identiteettejä painottaavaan 'bonding' pääomaan.

Seuraavina Putnamin sosiaalisen pääoman laskevan trendin selittäjäläiställä ovat television katselu, työn intensiteetin kasvu ja koulutusekspansio. Television katseluun liittyvät kansainväliset tulokset eivät vahvista Putnamin päätelmää. Jos kriteeriksi otetaan yhteisö- ja yhdistystoimintaan jäävä aika, työn intensiteetti on todennäköinen sosiaalisen pääoman laskuun liittyvä tekijä. Työn intensiteettiin kytkeytyvä yksilöllisen suorittamisen eetos saattaa laajemminkin kansalaisyhteiskunnan merkityksen arvostusta. Koulutus on yhteydessä sosiaalisen pääoman kasvuun, joskin se samalla liittyy vahvasti moniin muihin sosiaaliisiin taustatekijöihin.

Olen edellä esitelty DH:n kirjan antia myötäkarvaan. Jokunen kriittinen huomautuskin on silti paikallaan. Kirjoittaja on melko putnamilainen, vaikka pyrkiikin tasapainoiseen esitykseen. Putnam ja USA säilyvät silti lähtö- ja vertailukohtina. Teoriavertailussa tämä on erityisen selvää. Keski-

ikäisen Bourdieun distinktiot tai vanhan Bourdieun fundamentaali neo-liberalistisen kapitalismin kritiikki eivät DH:ta kiinnosta. Samalla sellaiset käsitteelliset kuten sosiaalisen, taloudellisen ja kulttuurisen pääoman erottelu tai symbolisuuden pääoman tarjoamat mahdollisuuden valta-analyyssissä jäävät hyödyntämättä. Sama koskee habituksen käsitteen kytkeytyvän ajattelun käyttöä.

DH on teoreetikonakin käytännön mies. Kun poliittis-toiminnalliset johtopäätökset ovat teoksen lopullinen tulema, se on johtanut omalaatuisen kaikenkattavuuden pyrkimykseen. Tasoi- neen (mikro-, meso- ja makro), komponentteineen (verkostot, normit ja sanktiot) ja funktioineen ('bonding', 'bridging' ja 'linking') teoriaksi saadaan 27-ruutuinen apparaatti. Samalla tavoin trendien ja sosiaalisen pääoman syiden esitystä häiritsee tärkeydeltään erilaisten tekijöiden ja huomautusten tulva. Esitystä olisi selvästi ryhdistänyt selkeämpi analyttisyys ja sivuasioiden reipas karsiminen. Tämä pätee myös sinällään mielenkiintoisiin toimenpiteitä koskeviin johtopäätöksiin, joihin myös voi hukkuu.

DH:n käsittelyssä sosiaalisesta pääomasta tulee koko yhteiskuntaelämän kattava asia. Sosiaalisen pääoman erikoisuus tutkimusvälineenä saattaa kadota. Vaikka valta ja globaali kapitalismi vilahtavat teoksen sivuilla, kirjasta puuttuu varsinaisen yhteiskuntakritiikki. Lopuksi on kuitenkin todettava kirjan käyttökelpoisuus. Kyseessä on hyvä lähdekirja relevanttien tutkimusten ja keskustelujen löytämiseen.

Raimo Blom